

Väsen i Bror Hjorths konst

PEDAGOGHANDLEDNING

Den här handledningen vänder sig till dig som vill jobba med Bror Hjorths konst på egen hand. Med utgångspunkt i Bror Hjorths stora skulptur *Näckens polska*, skulpturen *Gås Anders* och träsnittet *Huldran och spelmannen* ges kunskap om sägnerna om Huldran och Näcken. Du får också förslag på frågor till verken för att sätta igång samtal som kan leda till ökad förståelse för motiven och locka till bildanalys. Bilder på nämnda konstverk finns i det här dokumentet och kan laddas ned för visning digitalt. Jag rekommenderar också ett besök vid *Näckens polska* utanför centralstationen i Uppsala om du har möjlighet.

Tanken är att varva berättande med samtal. För att skapa ett bra samtalsklimat är det viktigt att tänka på att ställa öppna frågor som inte har bara ett rätt svar. När man samtalar om upplevelsen av konst finns det inget rätt eller fel. Alla har rätt till sina funderingar. Genom att barnen i gruppen får sätta ord på sina tankar och lyssna på varandras idéer kommer nya infallsvinklar på konsten, sådana som en ensam betraktare kanske inte skulle få syn på. Avsluta gärna med en skapande uppgift där barnen själva får göra en skulptur eller bild.

Hoppas du ska ha mycket nytta och nöje av handledningen,
Maria Malmberg Wallin
maria@brorhjorthshus.se

Bror Hjorths Hus

Kort om Bror Hjorth

Bror Hjorth levde mellan 1894 och 1968. Han var konstnär och arbetade med teckning, måleri och skulptur. Som liten bodde han på landet strax norr om Uppsala (Björkling). Han utbildade sig till konstnär i Paris på 1920-talet. Från 1943 och fram till sin död bodde han i huset på Norbyvägen i Uppsala, det som nu är museum. Han var gift två gånger. Först med Tove Friis, med henne fick han sitt enda barn, sonen Ole. Sedan med Margareta Adde som han lärde känna när hon var hans modell.

Bror Hjorth avbildar ofta människor i sin konst. Det är personer som han känt eller beundrat. Han sa en gång att han bara kunde måla det han älskade. Han skapade färgstark konst och räknas till en av 1900-talets stora svenska konstnärer.

SAMTAL OM BILDER kan ske på olika nivåer. Börja enkelt genom att låta eleverna gemensamt beskriva vad de kan se på bilden. Ställ sedan frågor som lockar till djupare bildförståelse. Låt barnen motivera sina svar genom att fråga hur de kan se det i bilden!

Näckens polska (1967)

Skulpturen *Näckens polska* som står framför centralstationen i Uppsala invigdes år 1967. Den är 6 meter hög och gjord av brons. 16 år tidigare, år 1951 fick Bror Hjorth i uppdrag av Uppsala kommun att göra skulpturen. Bror Hjorth föreslog själv vad den skulle föreställa. Han hade tidigare gjort en liten skulptur av Näckén med ett dansande par och ville gärna göra det motivet igen. Att det tog så lång tid innan skulpturen stod på plats på stan beror på flera olika saker. Det var ett väldigt stort jobb för Bror Hjorth och krävde mycket förarbete. Dessutom gjorde han många andra konstverk samtidigt. När skulpturen väl var klar fick den ligga och vänta ytterligare fem år innan invigningen p.g.a. högertrafikomläggningen som gjorde att rondellen där skulpturen skulle stå skulle byggdes om.

Innan Bror Hjorth började med skulpturen i verklig storlek byggde han delvis om sin ateljé. Han gjöt en betongplatta på golvet så det skulle hålla för den tunga skulpturen. Han byggde en balkong i ateljén, för att stå på när han skulle jobba på skulpturens topp. Han gjorde också många tecknade skisser och små skulpturer för att bestämma ungefär hur skulpturen skulle se ut.

Bror Hjorth började med att skulptera i lera, ungefär 2 ton gick det åt. Lera är bra att skulptera i eftersom det är lätt att forma och forma om. För att hindra leran från att torka fick han packa in skulpturen i fuktiga handdukar och plast varje kväll. I ett par år arbetade Bror med lerskulpturen innan den gjöts i gips och han jobbade vidare i det materialet. När gipsskulpturen var klar nådde den nästan ända upp till taket i ateljén. Skulpturen som står på stan är av brons. För att göra den sågades gipsskulpturen sönder i lagom stora bitar för att kunde gutas, sedan svetsades bronsdelarna ihop innan skulpturen sattes på sin plats framför stationshuset. Bronsen är behandlad med olika kemikalier för att bli svart och grön och på några ställen sitter bladguld.

MOTIVVAL

Både Näcken och Huldran är väsen från den svenska folktron. Att Bror Hjorth valde just dem som motiv för sin skulptur är nog egentligen inte så konstigt. Han var väldigt förtjust i folkmusik och inom folkmusiken förekommer många historier om dessa varelser. Enligt sägnen är Näcken den skickligaste spelman man kan tänka sig. Bror tyckte att de bästa spelmännen var de som hade ett helt eget spelsätt och som hade en äkta känsla i sitt sätt att spela. Samma sak ville få fram i sin konst. Han kallade till och med sig själv för en spelman i trä, sten och lera.

NÄCKEN

Näcken var ett väsen som bodde i vattnet. Enligt sägnerna om honom ville han locka människor till sig för att få sällskap under vattnet. Men vi människor kan ju inte leva under vattnen utan drunknar istället. Näcken höll till vid forsande vatten, det kunde vara vid ett vattenfall, under en bro eller vid en kvarn. Det var blandat med ljudet av vattnets forsande som man kunde höra hans förtrollande fiolmusik. Musiken var så fantastiskt vacker att människor som passerar förbi och hörde hans musik blev lockade att komma närmare och närmare vattnet tills de till slut ramlar i.

TITTA PÅ SKULPTUREN!

Fråga barnen vad de ser.

Känner ni igen Näcken?
Hur kan man se att det är just han?

Vad gör Näcken?

Varför tror ni att Näcken är naken?

SÄGNEN OM NÄCKENS POLSKA

Näcken hade en särskild låt "Näckens polska" som han kunde spela och förtrolla människor med. När han spelade sin polska började de som hörde att dansa och kunde inte sluta förrän musiken tystnade. Det var också den låten som Näcken lärde ut till den som gick till honom för att bli mästare spelman. Det finns många sägner som berättar om spelmän som just lärt sig spela av Näcken. Den som ville det skulle gå till honom tre torsdagskvällar i rad. Varje gång var man tvungen att ta med sig en gåva. Det kunde vara antingen tre droppar blod, en svart katt eller ett ben från kyrkogården. De två första kvällarna hände ingenting, men den tredje torsdagen kom Näcken fram och lärde spelmannen sin polska. När spelmannen senare spelade just den melodin började alla som hörde att dansa. Till och med bord och stolar kunde få liv och börja röra sig. Spelmannen själv kunde också bli förtrollad och kunde då inte sluta spela. Ända sättet att få spelandet och dansandet att upphöra vara om någon som ännu inte var förhäxad skar av strängarna på fiolen. Kanske har paret på toppen av Bror Hjorths skulptur förtrollats av Näckens melodi? Vågar du lyssna efter Näckens fiolspel?

Huldran

Huldran, eller Skogsrået som hon också kallas, hör hemma i skogen. Det sägs att hon var väldigt vacker och att hon kunde locka män med sin skönhet. Men hon var bara vacker på framsidan. Hennes rygg såg ut som en gammal ihålig trädstam. Eller så kunde hon ha svans. Men hon visade inte sin baksida utan gömde den bakom sitt långa gröna hår.

Huldran kunde vara både snäll och elak, beroende på vilket humör hon var på. Hon hade makt över skogens djur och hon kunde hjälpa jägare så att de träffade sitt byte. Hon ville gärna ha makt även över de människor som befann sig i skogen och kunde förvrida synen på dem så att de bara gick i cirklar och inte kunde hitta hem. Om det hände kunde man bli hjälpt av att vända sin jacka ut och in, då bröts nämligen Huldrans förtrollning och man såg allting klart igen och kunde gå hem. Huldran kunde också få män att bli kära i henne. Händet så var mannen tvungen att gå till skogen varje natt för att träffa henne. Till slut blev han alldeles mager och trött.

Det finns en berättelse från Värmland om en man som bodde på en gård och som hade blivit förtrollad av Huldran. Varje kväll kom hon hem till honom och knackade på och då var han tvungen att följa med henne ut. Mannen hade en fru som förstod att han blivit förtrollad och hon var väldigt listig. En kväll gick hon ut för att möta Huldran innan hon hann fram till huset. Frun bad Huldran om råd om hur hon skulle göra med en tjur som inte ville komma hem på kvällarna. Huldran rådde henne att ge tjuren röra av vittanlök (vitlök), svartan smet (tjära) och gräs från norra sidan om skorstenen. Frun gjorde som Huldran sagt, men istället för att ge röran tjuren gav han den till sin man. Efter det gick han aldrig mer iväg till skogen på nätterna.

TITTA PÅ BILDEN!

Vad kan ni se?

Vad tror du personerna är på för plats? Vilken tid på dagen är det?

Vad tror ni händer på bilden?

Är Huldran på bra eller dåligt humör?

Vad kommer hända sen?

Gås Anders

Spelmannen Gås Anders (1815-1896), eller Anders Ljungkvist som han egentligen hette, bodde i Björklinge. Där bodde även Bror Hjorth som barn, men de båda träffades aldrig. Bror var bara 2 år gammal när Gås Anders dog, men hans rykte som mästerspelman levde kvar långt efter att han dött. Namnet Gås Anders fick han när han som ung jobbade med att valla gäss. Skulpturen av Gås Anders gjorde Bror Hjorth 1944. I museet Bror Hjorths Hus finns skulpturen i gips och utanför kyrkan i Björklinge står den i brons.

TITTA PÅ SKULPTUREN!

Vad har Gås Anders på sig?

Vad gör han tror du?

Hur har Bror Hjorth skapat rörelse i skulpturen?

Det sägs att Gås Anders lärt sig spela av Näcken och att hans fiolspel därför hade övernaturliga krafter. En gång spelade han så att ett tungt höllass rullade alldeles av sig självt när hästarna blivit för trötta för att dra vagnen. En annan gång på en dans, när han själv tröttnat på att spela och la ifrån sig fiolen så fortsatte den att spela av sig själv. Vid ett annat tillfälle bad han en pojke hämta fiolen åt honom. Pojken fick noggranna instruktioner att inte röra strängarna. Men när Gås Anders fick sin fiol spelade den redan av sig själv, pojken hade råkat komma åt strängarna. Det sägs också att stängarna på Gås Anders fiol gick av i samma ögonblick som han dog.

Eget skapande

Det kan vara bra att ha den skapande uppgiften i direkt anslutning till att ni tittat på bilderna då intrycken kan hjälpa barnen att hitta egen inspiration.

Målsättningen med det egna skapandet är att barnen får berätta med bild på sitt eget vis. Liksom i samtalet om konsten finns det inget rätt eller fel sätt att skapa. Alla gör som de vill. Undvik att prata om bilder med bedömande termer som fint eller bra. Försök hålla både ditt och barnens samtal kring vad bilderna berättar.

SKULPTUR:

Vi låtsas att du ska få byta ut skulpturen Näckens polska på stan mot en skulptur som föreställer någon sagofigur som du tycker om. Vilken skulle det vara? Göra en skulptur i lera av någon sagofigur som du tycker om. Fundera på hur man kan se vem det föreställer och om man kan se vad sagofiguren gör. Tänk också på att skulpturer har flera sidor och att den kan ses från alla håll.

MÅLERI:

Gör en sagobild av Näcken eller Huldran där du bestämmer vad de ska göra! Använd det material som ni har tillgängligt.

Avsluta med att samla barnen runt de färdiga skulpturerna eller bilderna och låt var och en berätta vad deras bild föreställer.

LÄNKAR

Bilder och folder

[Klicka här för att ladda hem allt material](#)

Bror Hjorths Hus hemsida

brorhjorthshus.se

Bror Hjorths Hus

NORBYVÄGEN 26 752 39 UPPSALA 018-567030
WWW.BRORHJORTHSHUS.SE